

MÉÉR DAN DE SOM DER DELEN

ACCOMMODATIE PLAN VOOR DORPEN EN WIJKEN

VERANDERING

ONTMOETEN

OPLOSSINGEN

LEEFBAARHEID

INITIATIEF ZELFSTURING

SAMENWERKEN

TOTAALBENADERING

TOEKOMSTGERICHT

LEEFWERELD WENSEN DRAAGVLAK BEHOEFTE

MULTIFUNCTIONEEL

HAALBAARHEID

VERBINDEN

BETROKKEN

COMMUNICATIE PARTICIPATIE

AMBITIES AFSTEMMING

VOORZIENINGEN

DIALOOG

DOELEN

inleiding

2. praktijkvoorbeelden
3. trends en ontwikkelingen
4. belang en visie
5. aanpak en werkwijze
6. informatie en ondersteuning

afbeelding 1 De Buun, Well

afbeelding 2 De Wieksjlaag, Beringe

afbeelding 3 De Klokkestoel, Heibloem

Inhoudsopgave

1. inleiding

- 1.1 Wie kan er mee aan de slag?
- 1.2 Relatie Accommodatieplan – Dorpsplan

2. praktijkvoorbeelden

- 2.1 Eext, Drenthe
- 2.2 Hoenderloo, Gelderland
- 2.3 Oostwold, Groningen
- 2.4 Vredepeel, Limburg

3. Trends en ontwikkelingen gemeenschapsaccommodaties

- 3.1 De functie van het wijkcentrum en het dorps-/gemeenschapshuis in een veranderende samenleving
- 3.2 Andere behoeften en versnippering van accommodaties
- 3.3 De rol van de overheid

4. Belang en visie van een accommodatieplan

- 4.1 Uitgangspunten en doelen
- 4.2 Verbinding en afstemming
- 4.3 Accommodatieplan en gemeente
- 4.4 Accommodatieplan ook geschikt voor kleine kernen en buurten
- 4.5 Accommodatieplan is resultaat van toekomstvisie van de gemeenschap

5. Aanpak en werkwijze Accommodatieplan

- 5.1 Zelfstandig of begeleid?
- 5.2 Stappenplan
- 5.3 Succesfactoren
- 5.4 Tips en valkuilen
- 5.5 Tot slot

6. Informatie en ondersteuning

1. Inleiding

“Want er komen andere tijden”, zong Boudewijn de Groot midden jaren 60.

Anno 2013-2014 lijken er opnieuw andere tijden te komen. Vergrijzing, ontgroening, krimp, veranderde behoeften en leefstijlen, terugtrekkende overheid; het zijn ontwikkelingen die onomkeerbaar blijken te zijn. Net als iedereen worden ook kerken, scholen, sportverenigingen en dorps-/gemeenschapshuizen, geconfronteerd met de nieuwe tijd. Zij zijn immers de spiegel van een veranderende samenleving. Deze veranderende samenleving vraagt om andere en nieuwe combinaties van voorzieningen voor het behoud van de leefbaarheid en sociale samenhang.

Belangrijk is immers niet een gebouw, de stenen, maar de functie die het gebouw heeft en de activiteiten die er plaatsvinden: de **voorziening**. Een voorziening is een accommodatie die het functioneren van de gebruikers mogelijk maakt. In deze benadering is het heel goed mogelijk dat een bestaand gebouw wel voldoet aan de huidige behoefte van het dorp/de wijk, maar dat de ontwikkelingen die zich aandienen om een andere accommodatie vragen.

Deze handreiking beschrijft het proces om te komen tot een integrale afweging van de ambities van het dorp of wijk en de leefbaarheidsdoelen ofwel:

Wat wil je als dorp/wijk, nu en in de nabije toekomst?

Wat (en wie) heb je daarvoor nodig?

‘Als je niet weet wat je wilt, krijg je niet wat je wilt’.

Welke voorzieningen zijn nodig voor een leefbaar dorp of leefbare wijk, hoe kunnen de dorpen en wijken deze voorzieningen zelf in stand houden en wat en wie heeft het dorp / de wijk daar voor nodig? Dat is de centrale vraagstelling van het accommodatieplan die leidt tot de volgende procesdoelen:

- de ontwikkeling van een gemeenschappelijke visie en een ambitie voor de ontwikkeling van de gemeenschap met activiteiten en voorzieningen,
- het inzicht dat samenwerking tussen verenigingen, initiatiefgroepen en ondernemers noodzakelijk is voor een goed accommodatieplan en
- dat voor een goed accommodatieplan de gemeenschap zelf de regie in handen moet nemen en zich niet afhankelijk moet opstellen van gemeente en maatschappelijke instellingen.

1.1 Wie kan er mee aan de slag?

Deze handreiking is door Spirato in samenwerking met de provinciale steunpunten voor dorps-/gemeenschapshuizen, verenigd

in het platform Dorpshuizen.nl, samengesteld. De beschreven werkwijze is bedoeld voor initiatiefgroepen in dorpen en wijken die op zoek zijn naar mogelijkheden om duurzame accommodaties en faciliteiten te verwerven en te exploiteren waardoor het dorp/de wijk de leefbaarheid behoudt zoals die gewenst is door de bewoners. Er is sprake van een duidelijke oriëntatie op de toekomst en op de omgeving van dorp of wijk. Aangesloten wordt bij wat er al in dorpen en wijken gebeurt: dit wordt beschreven en uitgetest waardoor een instrument ontstaat dat op hoofdlijnen houvast biedt voor dorpen en wijken die het denken over en realiseren van een accommodatieplan willen starten of een versnelling willen geven.

Het proces zoals beschreven is gebaseerd op wat werkt in de praktijk zoals blijkt uit de vier praktijkvoorbeelden. De werkwijze heeft in de dorpen onder meer geleid tot:

- √ Betrokkenheid van de bewoners;
- √ Een integrale afweging;
- √ Het verbinden van de ambities van het dorp/de wijk met het beschikbare vastgoed;
- √ Een visie op de toekomst;
- √ Het voorkómen van leegstand en verval;
- √ Het behoud van een centrale ontmoetingsruimte;
- √ Bewustwording van de eigen verantwoordelijkheid, de eigen bijdrage;
- √ Een concreet plan dat kan worden voorgelegd aan overheden.

1.2 Relatie Accommodatieplan – Dorpsplan

De laatste 10 jaar zijn er in veel dorpen en wijken dorps- en wijk-

plannen gemaakt die vervolgens, geheel of gedeeltelijk, ook daadwerkelijk zijn uitgevoerd. Een terechte vraag is dan ook in hoeverre een accommodatieplan verschilt van een dorps- of wijkplan. Allereerst moeten we constateren dat er veel overeenkomsten zijn: in beide gevallen doen bewoners het zelf en ontstaat er betrokkenheid en draagvlak in dorp / wijk. Bovendien worden dezelfde belangrijke vragen gesteld zowel bij de ontwikkeling van een dorps-/wijkplan als bij die van een accommodatieplan, namelijk:

Wat vinden we belangrijk?
Waar willen we naar toe als dorp of wijk?
En hoe komen we daar?

De laatste jaren hebben dorpen en wijken een geweldige ontwikkeling doorgemaakt. In de beginperiode was toch vooral de financiële prikkel van de overheid (provincie en gemeente) een belangrijke aanleiding voor het maken van een dorpsplan. Door o.a. de provincies Limburg en Brabant werd de ontwikkeling van een dorpsplan gestimuleerd om daarmee de samenhang tussen dorp en landelijk gebied in de reconstructiegebieden te versterken.

Dorpen (en ook wijken) zijn steeds zelfbewuster geworden en we zien daarom een verschuiving plaatsvinden naar initiatieven van onderop. Die verschuiving zien we terug in de evaluatie en actualisering van Dop's en Wop's. Omdat dorpen en wijken zelf initiatieven nemen ontwikkelen de gemeenschappen ook steeds vaker eigenstandig accommodatieplannen naar aanleiding van een door bewoners geconstateerd probleem of wens. Of is het accommodatie-

plan onderdeel van een geactualiseerd dorps- of wijkplan.

Naast deze belangrijke overeenkomst zijn er enkele verschillen tussen accommodatieplan en dorps- of wijkplan.

Allereerst het **onderwerp**: Bij de ontwikkeling van een dorps- of wijkplan maken bewoners een keuze uit alle aspecten van de leefbaarheid in de hele wijk of het hele dorp, incl. buitengebied.

Een accommodatieplan beperkt zich tot alle in het dorp of de wijk aanwezige accommodaties.

De **focus**: het dorps- of wijkplan richtte zich oorspronkelijk op een afgebakend gebied, namelijk het dorp of de wijk.

De focus van het accommodatieplan ligt heel nadrukkelijk ook op samenwerking buiten de dorps- of wijkgrenzen.

De **gemeente** speelt eveneens een andere rol. Zij is veelal vanaf het begin betrokken en actief deelnemer bij de ontwikkeling van het dorps-/wijkplan.

Bij het accommodatieplan blijft de gemeente afzijdig en laat zij de bewoners de ruimte om scenario's te ontwikkelen die vervolgens getoetst worden op uitvoerbaarheid. Pas dan wordt de gemeente betrokken.

‘Ik wil benadrukken dat mensen en organisaties altijd een keuze hebben over de manier om met veranderingen om te gaan en dat er ook uiteenlopende manieren zijn om tot oplossingen te komen.’

Sabine Meier, lector krimp & samenleving Hanze-hogeschool.

afbeelding 4 Dorpshuis, Eext

afbeelding 5 Dorpshuis, Eext

2. Praktijkvoorbeelden

2.1 Eext, Drenthe

Eext, gemeente Aa en Hunze, is een karakteristiek brinkdorp in de provincie Drenthe. Het dorp heeft zeven brinken, een oud kerkje en mooie historische boerderijen. Eext telt 1428 inwoners en plusminus 500 huishoudens.

Het verenigingsleven in Eext speelde zich voornamelijk af in de verschillende horecagelegenheden die het dorp rijk was. In de loop der jaren hebben echter steeds meer horecabedrijven de deuren moeten sluiten. Toen de laatste uitbater het café in de verkoop deed, kwam Dorpsbelangen in actie. Het bestuur van Dorpsbelangen bestaat uit een aantal mensen die in alle andere verenigingen in het dorp vertegenwoordigd zijn.

De laatste horecagelegenheid in het dorp was een relatief groot bedrijf met een café en diverse zalen. Het belang van Dorpsbelangen was een accommodatie voor de 30 verenigingen in het dorp te behouden. Het idee ontstond om een dorps huis te realiseren en de café-functie te behouden.

Dorpsbelangen heeft het initiatief genomen om met verschillende belanghebbende partijen in gesprek te gaan. Uit die gesprekken bleek dat bijna alle partijen (café, kerk, dorpswinkel) moeite hadden om de exploitatie sluitend te krijgen.

De gemeente zag het aanvankelijk niet zitten om te investeren in een kostenslurende multifunctionele accommodatie. Wel had de gemeente belangstelling voor het plan om huurders van een gemeentelijk pand (welzijn en jeugdsoos) over te hevelen naar het dorps huis. Het gemeentelijk pand zou dan kunnen worden verkocht en het vrijgekomen geld (€ 150.000,-) zou beschikbaar komen voor het dorps huis. De inzet van het gesprek van Dorpsbelangen met het bestuur van de kerk was het plan van Dorpsbelangen om huurders over te hevelen naar het dorps huis. De exploitatie van de kerk en het onderhoud van het gebouw waren voor het kerkbestuur aanleiding

om een afstoting van het gebouw in serieuze overweging te nemen. Uiteindelijk is de kerk verkocht aan Het Drentse Landschap en hebben de huurders hun intrek genomen in het dorps huis.

Stichting DBF is een non-profit organisatie die in Noord-Nederland maatschappelijk vastgoed koopt en beheert en heeft het dorpscafé in 2011 gekocht. Daarmee heeft de stichting een belangrijke bijdrage geleverd aan de financiële haalbaarheid van het plan. Het dorpscafé wordt door Stichting DBF verhuurd aan Stichting Dorps huis Eext.

Enige tijd nadat de horeca-ondernemer was gestopt, moest ook de dorpswinkel de deuren sluiten. Vooral de ouderen in het dorp betreurden deze nieuwe stap. Dorpsbelangen heeft deze zorgen vertaalt naar actie en is aan de slag gegaan met een plan om een dorpswinkel in het dorps huis te situeren. In mei 2013 is de nieuwe dorpswinkel geopend en deze wordt gerund door 2 parttimers en een groep vrijwilligers. Naast het realiseren van een jeugdsoos zal ook de grote zaal waarin de dorps huisfunctie is gehuisvest gedeeltelijk aangepakt worden. In de loop van 2014 zal de verbouwing zijn afgerond.

Het behoud van het dorpscafé voor de gemeenschap van Eext wordt mede mogelijk gemaakt door subsidie van de gemeente Aa en Hunze, subsidie van de provincie Drenthe en inzet van vrijwilligers voor het realiseren van een jeugdsoos.

Dorpsbelangen heeft tijdens het gehele traject de dorpsbewoners op de hoogte gehouden middels informatieavonden, regelmatige publicaties in de dorpskrant en via de website.

“Dorpsbelangen is initiator en drijvende kracht.”

afbeelding 6 Dorpshuus, Hoenderloo

afbeelding 7 Hoenderloo Groep

2.2 Hoenderloo, Gelderland

Hoenderloo, gemeente Apeldoorn, heeft 1680 inwoners. Het dorp is rijk aan accommodaties. Naast de basisschool, met daarin een peuterspeelzaal en buitenschoolse opvang, telt het dorp een dorps-huis met gymzaal, een steunpunt voor ouderen (Veldheim) en diverse sportverenigingen waarbij de voetbalclub (Beatrix) beschikt over een eigen veldsportaccommodatie. Tegen het dorp aan ligt de Hoenderloo Groep, een instelling voor jongeren met complexe gedragsproblemen. Op het terrein van de Hoenderloo Groep zijn voorzieningen voor zorg en onderwijs gevestigd zoals woonvoorzieningen, diverse scholen en een sporthal. Deze voorzieningen worden uitsluitend gebruikt door de jongeren van de voorziening zelf.

De Hoenderloo Groep had in gesprekken met de gemeente Apeldoorn aangegeven dat ze zocht naar mogelijkheden om de verbinding tussen de instelling en het dorp Hoenderloo te verstevigen. Daarbij werd gesproken over een initiatief om voorzieningen te realiseren voor senioren gekoppeld aan de realisatie van voorzieningen voor jongeren van de Hoenderloo Groep. Het doel daarbij was dat ouderen zorg krijgen voor de jongeren en de jongeren voor de ouderen.

Daarnaast was er de afgelopen jaren in Hoenderloo een overcapaciteit aan accommodaties ontstaan, waardoor de bezettingsgraad en daarmee ook de exploitatie van veel accommodaties onder druk stond. Bovendien waren een aantal van die accommodaties toe aan een opknappbeurt. Accommodaties waren ook onderwerp van de agenda van Hoenderloos belang. Hun zorg richtte zich vooral op de accommodatieparagraaf van de door de gemeente te ontwikkelen structuurvisie die als belangrijke onderlegger van de Hoenderlose toekomstplannen werd gezien.

De gemeente Apeldoorn vroeg Spectrum een quickscan te doen van de accommodaties in Hoenderloo waarbij de nadruk moest liggen op de kansen van Hoenderloo ten aanzien van

slimme combinaties en het versterken van bestaande verbanden. Hierbij zou ook worden gekeken naar de rol van de Hoenderloo Groep bij de ontwikkelingen in het dorp en omgekeerd.

Naar aanleiding van gesprekken met de Hoenderloo Groep, Stichting Het Dorpshuus, de Dorpsraad, Gymnastiekvereniging Hoenderloo, Voetbalclub Beatrix, Sprengenland Wonen, het bestuur van ouderensoos Veldheim en de basisschool De Kakelhof kwam men tot 3 scenario's. Deze drie scenario's werden allereerst besproken met een integraal team van medewerkers van de gemeente Apeldoorn. Dit om te kijken of de ontwikkelde scenario's wel pasten in het beleid van al die afdelingen.

Daarna zijn de scenario's besproken tijdens een dorpsbijeenkomst. Hierbij kreeg elk scenario een ambassadeur uit het dorp die het scenario presenteerde aan zijn/haar dorpsgenoten. Daarna mochten de inwoners voor- en nadelen aangeven bij elk scenario.

Nadat de scenario's met het dorp waren besproken nam de dorpsraad het over. Een tijd lang gebeurde er niets concreets maar na 2 jaar is de tijd in 2014 rijp om een concreet plan te gaan schrijven waarbij ook wordt gezocht naar financiële dekking.

1. inleiding

**voor-
beelden**

3. trends en ontwikkelingen
4. belang en visie
5. aanpak en werkwijze
6. informatie en ondersteuning

"Slimme combinaties en versterken van sociale verbanden."

afbeelding 8 De Gaveborg, Oostwold

afbeelding 9 De Gaveborg, Oostwold

2.3 Oostwold, Groningen

In het Westerkwartier in Groningen ligt Oostwold. Het rustieke dorp telt een kleine 700 inwoners. Wie langs de A7 vanuit richting Drachten naar Groningen rijdt ziet aan de linkerkant De Gaveborg liggen.

Het begon allemaal in 2003 toen de gemeente een tekening presenteerde waarop een nieuw schoolgebouw stond dat deels over het dorps huis heen getekend was. Beide scholen en de gymzaal waren afgeschreven. Het dorps huis werd gevraagd te verhuizen. De Stichting Dorps huis heeft alle 26 verenigingen in het dorp bijeengeroepen en het voorstel van de gemeente besproken. Het werd een tumultueuze bijeenkomst: men wilde dit niet. Uiteindelijk werden alle ideeën geïnventariseerd en was de boodschap van de

verenigingen aan de gemeente dat men wel met de gemeente wilde praten maar dan over een multifunctioneel gebouw waarin alle voorzieningen verzameld zouden zijn.

Uit een uitgebreide enquête en vele goedbezochte dorpsbijeenkomsten bleek heel duidelijk het draagvlak voor het plan. Eén van de eerste acties was het uitschrijven van deelname-certificaten* waarvan er 180 verkocht werden. Daarnaast werd met het idee om te komen tot een multifunctioneel gebouw in het dorp deelgenomen aan prijsvragen en werden successen met het hele dorp gevierd omdat men het belangrijk vond te – blijven – investeren in het draagvlak.

In een initiatiefgroep van gemeente, scholen en Stichting Dorps huis Oostwold zijn diverse scenario's en plannen ontwikkeld. Dit proces heeft enkele jaren geduurd en heeft veel tijd gekost. Dankzij de volharding van vertegenwoordigers van het dorp is eind 2008 de initiatieffase afgerond met overeenstemming op hoofdlijnen. Vanaf het begin van het traject heeft het dorp de regie in eigen hand gehouden.

Naast Stichting Dorps huis Oostwold, de initiatiefgroep en de

Verenigingen in het dorp waren veel partijen betrokken bij het proces: de gemeente als verantwoordelijke overheid, de woningcorporatie als adviseur van Stichting Dorps huis en medefinancier van de dorps super, externe adviseurs van gemeente en van Stichting Dorps huis, studenten van de hogeschool als uitvoerders van onderzoek en de vele vrijwilligers uit Oostwold en omliggende dorpen die hand- en spandiensten verleenden bij de uitvoering.

In februari/maart 2011 is multifunctioneel centrum De Gaveborg in gebruik genomen. Bijzonder is dat de stichting voor de helft eigenaar is van het gebouw. In De Gaveborg zijn de openbare en christelijke basisschool gevestigd die, een jaar nadat beiden zich in het multifunctionele gebouw vestigden, reeds besloten tot een fusie. Daarnaast biedt De Gaveborg ruimte aan kinderopvang, het dorps huis annex sportcafé met vergaderzalen, een gym- en feestzaal, een dorps supermarkt en een fitnesscentrum.

* het aanbieden van deelname-certificaten is een vorm van crowdfunding. Het is een manier om geld te verwerven om een project te realiseren. In dit geval kan een bewoner via het kopen van een certificaat investeren in realisatie van het multifunctionele gebouw.

"Het dorp mobiliseren en betrekken bij het project."

afbeelding 10 huidige kerk, Vredepeel

2.4 Vredepeel, Limburg

Vredepeel is een klein ontginningsdorp in de Noord-Limburgse gemeente Venray en ligt aan de grens met Noord-Brabant. Het dorp heeft ongeveer 250 inwoners en kreeg de naam “Vredepeel” in 1955 bij het begin van de bouw van het dorp.

Al enige jaren lag er een plan op tafel om gemeenschapshuis “De Kleine Loef” aan te passen aan de veranderde wensen van verenigingen en inwoners van Vredepeel. Door de sluiting van de basisschool in 2011 en een terugloop in het gebruik van de kerk voelden de dorpsraad en de besturen van gemeenschapshuis en kerk de noodzaak om op zoek te gaan naar antwoorden op de vraag hoe Vredepeel op duurzame wijze gebruik kon maken van het maatschappelijk vastgoed in het dorp: de school,

afbeelding 11 Nieuwe Balans, Vredepeel

de kerk en het gemeenschapshuis. Uitgangspunt daarbij was dat het dorp het beeldbepalende kerkgebouw en de functie daarvan en een gemeenschapsaccommodatie in het dorp wilde behouden.

Een werkgroep werd samengesteld uit vertegenwoordigers van de Dorpsraad, het Kerkbestuur en Stichting Gemeenschapshuis. Ondersteuning verleenden een ambtenaar van de gemeente Venray, een opbouwwerker van Synthese (welzijnsinstelling) en een extern adviseur. Alle mogelijke opties werden onderzocht en dit leidde uiteindelijk tot een presentatie van de vier opties aan de dorps-

bewoners. De dorpsgemeenschap gaf de werkgroep de opdracht om de derde optie (integratie gemeenschapshuis en kerk) uit te werken tot een uitvoerbaar plan. Na overleg met het bisdom Roermond bleek een gedeeltelijke onttrekking van het kerkgebouw aan de eredienst bespreekbaar en uitvoerbaar. Bij –gedeeltelijke– herbestemming van katholieke kerken is toestemming van het bisdom vereist.

Door de initiatiefnemers werd steeds veel aandacht besteed aan het overleg met en het actief betrekken van verenigingen en dorpsgenoten.

De visie van de werkgroep liep als een rode draad door het hele traject: samenwerking, multifunctioneel gebruik, maatwerk, integrale aanpak, innovatie, soberheid, doelmatigheid. Dit alles met het oog op een gezonde exploitatie, ook in de toekomst.

	Aanleiding	Initiatief	Inventarisatie	Ambitie	Resultaat
Eext (Drenthe)	Sluiting en verkoop van dorpscafé	Bestuur van dorpsbelangen	Problemen en knelpunten zelf ondervonden	Dorpshuis realiseren en café functie behouden	Dorpshuis in bestaand café met winkel en jeugdsoos
Hoenderloo	Ontevredenheid over accommodatieplan volgens structuurvisie	Hoenderloos belang	Deskresearch en gestructureerde interviews bijeenkomsten	Input geven aan accommodatieparagraaf van de structuurvisie	Haalbaar toekomst scenario met draagvlak t.a.v. slimme oplossingen van de toekomst
Oostwold	Plan gemeente over bestaand dorpshuis (en school)	Stichting Dorpshuis	Uitgebreide enquête Goedbezochte bijeenkomsten	Nieuw multifunctioneel gebouw nabij sportpark	Multifunctioneel gebouw met gefuseerde school, coöperatieve supermarkt en sportkantine
Vredepeel	Veranderende wensen van verenigingen en bewoners	Werkgroep Nieuwe Balans Vredepeel	Scenario's besproken met verenigingen en bewoners	Sloop huidige gemeenschapshuis en onderbrengen gemeenschapsfunctie in kerk	Kerk als multifunctioneel gebouw met gedeeltelijke onttrekking van de eredienst

figuur 1 voorbeeldenmatrix

“Werken aan een nieuwe kern, klaar voor de toekomst.”

3. Trends en ontwikkelingen gemeenschapsaccommodaties

De leefstijlen en tijdsbestedingen van mensen veranderen. Door de ontgroening en vergrijzing verdwijnen sommige verenigingen en ontstaan weer nieuwe activiteiten. Voor zover er nog nieuwe wijken in steden ontwikkeld worden, is het niet meer vanzelfsprekend dat in elke wijk een basisschool en een wijkcentrum gebouwd wordt. Mensen zijn voor hun tijdsbestedingen en de keuze in onderwijstype niet enkel meer aangewezen op de voorzieningen in de directe buurt. Bewoners van nieuwe wijken werken ook aan buurtwebsites, een soort digitaal wijkcentrum, naast de fysieke ontmoetingsmogelijkheden in de directe omgeving.

3.1 De functie van het wijkcentrum en het dorps-/ gemeenschapshuis in een veranderende samenleving

In kleine kernen is het belang van het dorps-/gemeenschapshuis juist toegenomen na het vertrek van het dorpscafé, de buurtwinkel, het bankkantoor, het groene kruisgebouw en soms ook de basisschool. Want ondanks de toegenomen mobiliteit, het gebruik van internet en een sterke oriëntatie op voorzieningen buiten de eigen buurt, is er ook behoefte aan een ontmoetingsplek in de directe nabijheid. Een plek in de eigen buurt waar mensen elkaar (leren) kennen, informeren, waar ideeën en initiatieven ontspringen en activiteiten ondernomen kunnen worden.

Eén van de meest dominante maatschappelijke ontwikkelingen van de komende jaren is dat mensen weer meer voor elkaar willen en gaan betekenen ook op

buurt- en dorpsniveau. De Participatiewet en WMO spelen in op die veranderingen in de samenleving. Veel gemeenten zien daarom voor het dorps-/gemeenschapshuis een belangrijke functie weggelegd in de ontwikkeling van het gemeenschapsleven in dorpen en vele wijken. Het gaat dan om vrijwilligerswerk, verenigingsleven en activiteiten om zoveel mogelijk bewoners bij de gemeenschap te houden.

3.2 Andere behoeften en versnippering van accommodaties

“Het kost steeds meer moeite om de exploitatie van ons gemeenschapshuis sluitend te krijgen. We krijgen geen subsidie meer, het aantal gebruikers neemt af en de kosten stijgen alleen maar. Wat kunnen we doen?”

Noodkreet van een bestuurder van een gemeenschapshuis

Gemeenschapsaccommodaties maken moeilijke tijden door. Vele accommodaties zijn verouderd of de wensen van verenigingen en gebruikers zijn veranderd waardoor de accommodatie niet meer voldoet. Het komt ook voor dat voorzieningen en activiteiten versnipperd zijn over allerlei aparte gebouwen waardoor de kosten niet meer op te brengen zijn door de gemeenschap. Door de veranderingen in bevolkingssamenstelling en leefstijlen ontstaat ook leegstand in bijvoorbeeld scholen, kerken en dorps-/gemeenschapshuizen. Daarnaast gebeurt het regelmatig dat het verenigingsleven geen onderdak meer heeft omdat de plaatselijke zaalhouder of de kastelein van het dorpscafé de deuren sluit. Al deze ontwikkelingen komen op het bordje terecht van het bestuur van het dorps-/ge-

dinsdag, 09 april 2013

JOZEFPAROCHIE Nieuwe invulling in overleg met gemeenschap

Kerk Beringe gesplitst voor multifunctioneel gebruik

door Gerda Driessen

BERINGE - De kerk in Beringe wordt een multifunctioneel gebouw. Het voorende deel met het altaar wordt een kapel voor kerkmensen. De rest wordt via een schuifwand aan de restoratie overgenomen. Ook de parochie kerk voor nieuwe doelstellingen en beschikking. Beide vallen straks onder beheer van de stichting Wijkvrijheid en Wijk Driessen van het kerkbestuur hebben ideeën gepresenteerd. Een theaterwerkplaats voor de jeugd, een mediatief centrum, ontmoetings- of kerkmensen. „We willen de oerkerk behouden maar het gelooft, dat er gendom is van de parochie, breder

voet de gemeenschap inrichten”, zegt Rutten. Bij begravingen of drukke missen kan het „algemeen” deel weer als kerk dienstdoen. Voor de parochie denken Rutten en Driessen aan een receptie, bijvoorbeeld een beddenruimte. Het dorp en de parochie worden nauw betrokken bij de invulling van de nieuwe functie. Gezien de aard van de parochie is de restoratie in het Maastricht (deels) een andere functie krijgt.

afbeelding 12 krantenartikel kerk Beringe Driessen, G. (9 april 2013). Kerk Beringe gesplitst voor multifunctioneel gebruik. De Limburger.

gemeenschapshuis of de dorpsraad.

De bijzondere positie van het kerkgebouw

Een bijzondere positie neemt de rooms-katholieke kerk in. Zo auto-noom als de meeste protestantse gemeenten zijn in de omgang met hun gebouwen, zo afhankelijk is een parochie van het bisdom waartoe zij behoort. De plaatselijke parochie is weliswaar eigenaar van het kerkgebouw maar de bevoegdheid tot handelen vereist voorafgaande goedkeuring van de bisschop. De uiteindelijke beslissing over hergebruik, herbesteding of afbraak ligt bij de bisschop. Elk bisdom legt naast landelijke afspraken ook nog eigen accenten. Het bisdom zal niet elke functie goedkeuren. De kerk blijft immers een sacrale ruimte, ook als deze aan de eredienst is onttrokken. De kerkleiding geeft vaak de voorkeur aan sloop om te voorkomen dat het gebouw een onwaardige bestemming krijgt of onderdak gaat bieden aan een andere godsdienst.

Een extra complicerende factor is de beeldbepalende en/of monumentale waarde van het kerkgebouw. En, ondanks het feit dat de kerken leeglopen, heeft kerksluiting voor een aantal mensen een emotionele lading. Om nog maar te zwijgen over het feit dat de kerk nadrukkelijk deel uitmaakt van onze geschiedenis. Dit alles neemt niet weg dat ook een kerk gezien wordt als een

accommodatie en om die reden opgenomen dient te worden in een accommodatieplan.

3.3 De rol van de overheid

De meeste dorps-/gemeenschapshuizen zijn het resultaat van burgerinitiatieven. Veertig jaar geleden was het heel normaal dat een groep initiatiefnemers een heel dorp mobiliseerde om het parochiehuis te verbouwen tot gemeenschapshuis.

In de ontwikkeling van meervoudige functies van dorps-/gemeenschapshuizen is in de relatie dorp en gemeente iets bijzonders aan de hand. Was het dorps-/gemeenschapshuis vanaf het ontstaan vooral een zaak van de inwoners van het dorp en de wijk, dan zie je nu sommige gemeenten of maatschappelijke instellingen het initiatief nemen tot de multifunctionele accommodaties of cultuurhuizen.

Daar zijn twee belangrijke redenen voor.

Op de eerste plaats zijn voor de ontwikkeling van multifunctionele concepten veel partijen nodig zoals woningcorporaties en zorginstellingen die bovenlokaal georganiseerd zijn. Een gemeente beschikt over het netwerk en bestuurlijke slagkracht om lokale en bovenlokale partijen te verbinden. Op de tweede plaats vragen plannen voor een multifunctioneel dorps-/gemeenschapshuis dermate hoge investeringen dat een substantiële financiële participatie van de overheid noodzakelijk is. Deze multifunctionele accommodaties zijn steeds meer het domein van de gemeente en maatschappelijke instellingen geworden en steeds minder de verantwoordelijkheid van de gemeenschap. Deze ontwikkeling zie je vooral in de

afbeelding 13 inspiratiefestival VVKL, Well

figuur 14 horeca in de Buun, Well

afbeelding 15 Ankerplaats, Grashoek

figuur 16 sinterklaasmiddag, Grashoek

stedelijke gebieden en de grotere regionale kernen waar onder regie van de gemeente prachtige multifunctionele accommodaties zijn gebouwd voor de wijk of voor het dorp. Vaak nemen diverse maatschappelijke instellingen hieraan deel zoals de woningcorporatie, bibliotheek, zorg- en welzijnsinstellingen. Door de veranderende behoeften, de maatschappelijke veranderingen en de financiële krimp kampen deze multifunctionele accommodaties vaak met grote exploitatietekorten. In de stedelijke gebieden proberen gemeenten het tij te keren door de kleine wijkcentra te sluiten ten faveure van de grote multifunctionele wijkcentra. Of gemeenten gaan de multifunctionele centra privatiseren.

Deze ontwikkeling gaat voor een belangrijk deel aan kleine kernen voorbij omdat het dorps-/gemeenschapshuis vaak de enige accommodatie is waar bewoners elkaar kunnen ontmoeten en waar verenigingen nog onderdak kunnen vinden. Het aantal dorps-café's en zaalhouders neemt in de meeste dorpen af, waardoor het belang

van het dorps-/gemeenschapshuis nog meer toeneemt.

Dorps-/gemeenschapshuizen in kleine kernen draaien veelal bij de gratie van de vrijwillige inzet van bewoners. De beschrijvingen zoals u die in hoofdstuk 2 aantreft zijn voorbeelden van multifunctionele accommodaties die geheel van onderop door het dorp zijn ontwikkeld. Daarmee wordt weer eens te meer aangetoond dat de capaciteiten en talenten voor dit soort grote leefbaarheidsprojecten niet alleen bij gemeenten en maatschappelijke instellingen liggen. Over het algemeen zijn mensen prima in staat eigen wensen, keuzes en behoeften te formuleren. Gemeenten hebben een ondersteunende rol om deze eigen kracht te bevorderen en te ondersteunen.

1. inleiding
2. voorbeelden

trends en ontwikkelingen

4. belang en visie
5. aanpak en werkwijze
6. informatie en ondersteuning

4. Belang en visie van een accommodatieplan.

Anticiperen op krimp kan door het concentreren (delen) van voorzieningen.

Om de leefbaarheid in dorpen en wijken te behouden en te versterken is het nodig om sociaal-culturele voorzieningen te behouden op lokaal en/of regionaal niveau. Een dorp zonder voorzieningen op acceptabele afstand wordt een 'slaapdorp', een plek waar geslapen en niet gewoond en geleefd wordt. Behoud van die vitale functies voor een kern/buurt is belangrijker dan behoud van de accommodatie.

Dorpen en wijken in Nederland voelen de noodzaak om in actie te komen nu steeds vaker het behoud van (gemeenschaps)accommodaties voor dorp of wijk wordt bedreigd.

Om recht te doen aan de functie van een gemeenschapsaccommodatie en om leegstand en verkrotting te voorkómen is het noodzakelijk om de samenhang tussen functies en voorzieningen, zowel lokaal als bovenlokaal, in beeld te hebben of te krijgen.

Een accommodatieplan begint niet bij de accommodatie, maar bij een dorps-/dialog over de vraag wat wil een dorp nu en in de toekomst.

4.1 Uitgangspunten en doelen

Doel van het accommodatieplan is het in beeld brengen van de huidige en toekomstige behoeften van de gemeenschap aan voorzieningen en activiteiten van verenigingen en initiatiefgroepen waarvoor een accommodatie nodig is.

Dat vraagt soms dat over de grens van de eigen accommodatie wordt

afbeelding 17 repetitie fanfare

gekeken waar en met wie slimme combinaties gemaakt kunnen worden om te zorgen dat de binding in dorp of wijk blijft en waar mogelijk uitgebreid wordt. Samenwerking en overleg is noodzakelijk om een lokale visie op voorzieningen te ontwikkelen. Naast een inventarisatie van huidige en toekomstige behoeften betreft het accommodatieplan alle beschikbare accommodaties en de mate waarin deze accommodaties gebruikt worden in het onderzoek. Vervolgens wordt in beeld gebracht of deze accommodaties geschikt zijn voor de geïnventariseerde behoeften. Het verschil tussen vraag en aanbod is de basis voor het accommodatieplan.

Duurzame exploitatie: toekomstgericht en multifunctioneel

Verenigingen hebben ruimte nodig voor hun activiteiten, dorps- en buurtgenoten hebben een plek nodig om elkaar te ontmoeten. In de basis niet meer dan een simpele constructie met een niet lekkend dak en een deur die (bijna) altijd open staat.

Maar ook de meest simpele constructie zal op termijn de deur moeten sluiten als de uitgaven structureel hoger zijn dan de inkomsten. Het overeind houden van een gemeenschapsaccommodatie is een vorm van duurzaam ondernemen. Duurzaam in de zin van betrokkenheid van inwoners, gebruikers, en de exploitatie van de accommodatie.

De kunst is om een balans te vinden tussen economische, sociaal-culturele en ecologische aspecten.

Denk daarbij bijvoorbeeld aan:

- energiebesparende maatregelen
- multifunctionele inzet ruimten
- gebruik duurzame materialen
- toegankelijkheid
- veilige en gezonde (werk)omgeving
- sociale veiligheid (verlichting, drempels)
- milieuvriendelijk gedrag (gescheiden afval e.d.)

Afhankelijk van de lokale situatie kan het accommodatieplan dan zijn beslag krijgen in een nieuw multifunctioneel gebouw zoals in Oostwold, in het dorps-/gemeenschapshuis (Eext), of in de basisschool of in de kerk (Vredepeel).

4.2 Verbinding en afstemming

"Verbinding tussen mensen is een basisprincipe en een belangrijke voorwaarde voor de toekomst".

Maxime Verhagen

Het dorp/de wijk zal in de eerste plaats met elkaar in gesprek moeten gaan over waar men naar toe wil en wat men daarvoor nodig heeft.

Dat betekent dat krachten gebundeld worden en dat er een gezamenlijk doel en wens ontstaat: "dit gaan we samen oppakken!"

Een accommodatieplan stelt bijzondere eisen aan de besturen van dorps-/ gemeenschapshuizen. Voor het maken van een accommodatieplan is het van belang dat buiten de muren van het dorps-/gemeenschapshuis wordt gekeken. Verenigingen en organisaties zijn vaak gericht op deelbelangen.

Besturen van dorps-/gemeenschapshuis, kerk, school, sportvereniging etc. hebben ieder een eigen visie op "hun" gebouw. Het maken van een accommodatieplan vraagt van verenigingen om uit de schaduw van het eigen verenigingsbelang te stappen. Elke vereniging, en in het bijzonder verenigingen met een eigen accommodatie, hebben de natuurlijke neiging om in het vele werk voor de eigen vereniging het belang van samenwerking en afstemming op het gemeenschapsniveau te onderschatten. Het maken van een accommodatieplan is een subtiel proces van horizontale samenwerking in gemeenschappen. En het resultaat is niet alleen een optelsom van de belangen van de grootste en sterkste verenigingen, maar houdt juist ook rekening met kleine en ontkiemende initiatieven en activiteiten. Tevens wordt in een accommodatieplan de kop niet in het zand gestoken voor ontwikkelingen zoals bevolkingskrimp en vermaatschappelijking van de zorg.

Een accommodatieplan gaat uit van de leefwereld van mensen in gemeenschappen

De leefwereld van mensen in gemeenschappen, in dorpen en buurten, is de wereld zoals we die in het hier en nu waarnemen en ervaren. Het is de wereld waarin we leven. Om er voor te zorgen dat alles in de leefwereld (wonen, werken) goed verloopt, hebben we om deze wereld een wereld gecreëerd die we de systeemwereld noemen. Gemeenten en maatschappelijke instellingen op het gebied van zorg, welzijn, wonen en onderwijs vullen deze systeemwereld in. In een poging om het leven van alledag gemakkelijker te maken hebben we er van alles rondom heen

afbeelding 18 repetitie zangkoor

georganiseerd. Het gevolg is soms dat niet de mensen (de leefwereld) centraal staan maar het beleid, de procedures, protocollen en regels (de systeemwereld).

Dit accommodatieplan gaat uit van de leefwereld, het leven van alledag, van de mensen in de dorpen en wijken: Wat hebben wij, bewoners, nodig om ons met elkaar prettig te blijven voelen in ons dorp? Het antwoord op die vraag kan alleen het dorp/de wijk zelf geven. Ieder dorp, iedere gemeenschap, heeft zijn eigen cultuur, geschiedenis, kenmerken en is daardoor uniek.

Daarnaast hebben de bewoners van die unieke dorpen verschillende referentiekaders van waaruit zij zaken beoordelen. Voor bewoners die al heel lang in het dorp wonen, blijft dat dorp van vroeger het referentiekader. Zij hechten vaak veel belang aan lokale voorzieningen en zien deze als doorslaggevend voor hun oordeel over leefbaarheid. Nieuwkomers achten vooral hun woning en de directe woonomgeving van belang voor de leefbaarheid.

Accommodatieplan is dialoog en verbinden

"Er moet een goede communicatie zijn en er moet sprake zijn van respect over en weer."

Bestuurder van een gemeenschapshuis

Dorps-/gemeenschapshuizen zijn traditioneel sterk gericht op de gemeente. Nu blijven gemeenten, zeker ook gezien de WMO, een belangrijke rol vervullen, maar de toekomst van dorps-/gemeenschapshuizen zit veel meer in het verbinden van de afzonderlijke belangen van bewoners en verenigingen in één gezamenlijk accommodatieplan. Dat is een van de grootste uitdagingen van dorps-/gemeenschapshuizen en tegelijkertijd één van de moeilijkste. Het is een proces van zelfsturing waarbij het streven is alle kikkers in de kruiwagen te houden. Het proces van zelfsturing start altijd met een dialoog van bewoners. In het geval van het dorps-/gemeenschapshuis is dat een gesprek met bewoners, verenigingen, activiteitengroepen, instellingen en ondernemers. Het dorp/de wijk zal een gemeenschappelijke visie ontwikkelen. Het dorps-/gemeenschapshuis is daarbij geen doel, maar een middel voor het bereiken van gemeenschapsdoelen.

Afstemming met de burens

Overigens hoeft een accommodatieplan zich niet te beperken tot de behoeften uit de eigen gemeenschap. Er zal ook nagegaan moeten worden voor welke functies en behoeften afstemming kan plaatsvinden met de omliggende dorpen en buurten. Inwoners zijn immers niet alleen georiënteerd op de eigen gemeenschap. Gemeenten hebben vaak een eenzijdige kijk op een bovendorpse afstemming van het accommodatiebeleid. Vanuit een gemeentelijke en regionale optiek wordt dan vaak bedoeld op centralisatie van accommodaties in de grotere dorpen. Deze top-down benadering gaat vaak ten koste van het dorps-/gemeenschapshuis in de hele kleine kernen.

Meér dan de som der delen

1. inleiding
2. voorbeelden
3. trends en ontwikkelingen

belang en visie

5. aanpak en werkwijze
6. informatie en ondersteuning

Wanneer de regionale afstemming in het accommodatiebeleid van onderop, door de betreffende dorpen wordt ingevuld dan komt er meer ruimte voor uitwisseling en afstemming van activiteiten en verenigingen. Het grote dorp slokt het kleine dorp niet op, maar voor sommige activiteiten maakt het grote dorp gebruik van de accommodatie in het kleine dorp. Voorbeeld is de gemeente Venray waar inwoners van kleine kernen voor de binnensport gebruik maken van de sportzalen in de grotere kern. Maar een regionale activiteit van het rolstoeldansen vindt plaats in de zaal van het dorps-/gemeenschaps-huis van een kleine kern. Kortom, een bovendorpse afstemming van accommodaties is een tweerichtingsverkeer waarbij het verkeer van kleine kernen naar de accommodaties van grotere kernen groter zal zijn dan omgekeerd.

4.3 Accommodatieplan en gemeente

“Organisaties gaan zich na verloop van tijd vooral bezig houden met zichzelf. Onderdelen worden dan eilanden met de blik naar binnen gericht”.

Rob Boeren, directeur BRIM

Beleid- en regelgeving bij gemeenten is nog sterk verkokerd in b.v. sport, onderwijs, cultuur, welzijn en zorg. Wie met een kritisch oog naar de bestaande praktijk kijkt, ziet dat het verkokerde beleid en versnippering tot gevolg heeft dat er ineffectieve keuzes zijn gemaakt. Daardoor worden de verbindingen in gemeenschappen bemoeilijkt. Bijna iedereen is wel georganiseerd: mensen horen bij kerken, moskeeën of tempels, bij scholen, sportclubs e.a. Veel te vaak doet

de gemeente alleen zaken met groepen die volgens het model van de overheid zijn georganiseerd. Daarnaast hebben al die verschillende (doel)groepen hun eigen doelstellingen en zullen zij die doelstellingen proberen te bereiken. Met als mogelijk gevolg dat iedere groep zijn eigen belang “bevecht” en groepen lijnrecht tegenover elkaar komen staan.

Nu de tijden zijn veranderd, subsidiestromen opdrogen en er steeds vaker een beroep wordt gedaan op de eigen verantwoordelijkheid van burgers zal de overheid zich daar ook naar moeten gaan gedragen. Dat betekent uiteraard dat de overheid i.c. de gemeente zich steeds meer terugtrekt en ruimte geeft aan de burger. Het uitgangspunt is hierbij niet: “de gemeente doet het niet meer” maar “burgers willen het zelf doen en hoe organiseren we dat?”

De overheid (gemeente en provincie) ziet het over het algemeen tot haar taak om bij te dragen in investeringskosten van gemeenschapsaccommodaties. Die investeringsplannen dienen wel te voldoen aan allerlei voorwaarden zoals:

- Draagvlak gemeenschap
- Rekening houden met toekomstige behoeften en ontwikkelingen en

- Een dekkende exploitatie
De subsidies van de overheid zijn veelal ook bedoeld om de exploitatie van de accommodatie niet op te zadelen met kapitaalslasten.

Veel gemeenten zijn momenteel bezig met het herformuleren van hun vastgoed- en accommodatiebeleid. De focus ligt hierin op het verkleinen van het aantal m², het verhogen van de bezettingsgraden,

afbeelding 19 biljarten in dorps-huis

het vergroten van de energetische waarde van de gebouwen en het aanbieden van maatschappelijke diensten die aansluiten bij de vraag van de bevolking. Daarbij is echter wel steeds meer het uitgangspunt van gemeenten dat instandhouding van dorps-/gemeenschaps-huizen in eerste instantie de taak is van de gemeenschap. Gemeenten hebben er belang bij dat de accommodaties goed draaien maar zien daarbij voor zichzelf nog te vaak een belangrijke en sturende rol weggelegd.

In de gemeente Peel en Maas (Noord-Limburg), landelijk erkend koploper zelfsturing/gemeenschapsvorming, heeft men jaren geleden al een nieuwe visie op het openbaar bestuur ontwikkeld. De gemeente:

“bemoeit zich niet met de plannen van de gemeenschap, maar bemoeit zich wel met de financiering ervan als vanuit gemeenschappen een beroep gedaan wordt op hulp/ondersteuning vanuit de gemeentelijke overheid; (.) gemeente kan burgers stimuleren en faciliteren om zelf aan de slag te gaan met de invulling van voorzieningen op het gebied van leefbaarheid en zorg voor elkaar.”

4.4 Accommodatieplan ook geschikt voor kleine kernen en buurten

Ook vele dorps-/gemeenschaps-huizen in de kleine kernen moeten

vernieuwen. De komende jaren zullen de behoeften sterk wijzigen door de ontgroening en vergrijzing. In vele plattelandsregio's moet zelfs rekening gehouden worden met een bevolkingskrimp. Niet alleen kinderopvang en basisscholen merken dit, ook de jeugdafdelingen van verenigingen zullen krimpen. De behoeften aan dagvoorzieningen, vervoersdiensten, servicediensten en eetpunten zullen toenemen. Er kan niet meer als vanzelfsprekend gekeken worden naar de overheid en instellingen voor een aanbod van deze voorzieningen in het dorp of de buurt. Nog meer dan voorheen zal een beroep gedaan worden op de eigen verantwoordelijkheid van burgers. Dat betekent ruimte voor initiatieven van onderop, vanuit het dorp en de buurt. Het dorps-/gemeenschapshuis vervult in dit proces van gemeenschapsontwikkeling een verbindende rol. Het dorps-/gemeenschapshuis denkt mee en stelt faciliteiten, ruimte ter beschikking aan nieuwe initiatieven.

4.5 Accommodatieplan is resultaat van toekomstvisie van de gemeenschap.

"Niemand komt ons iets brengen en we zullen het veelal zelf moeten initiëren, waarbij trefwoorden als simpel, eenvoudig en doeltreffend vaak de hoofdlijnen zijn".

Een dorpsbewoner

In een toekomstvisie gaat het vooral om het aangrijpen van kansen en het voorkómen van knelpunten. Daarbij is de centrale vraag: Met welke trends en ontwikkelingen dient rekening gehouden te worden bij de vaststelling van de – mogelijke - behoeften en wensen

in de toekomst?

Gedacht kan worden aan: de ontwikkeling van de bevolkingssamenstelling (toe – of afname van geboortes, aantal senioren, etc.), te verwachten wet- en regelgeving, ontwikkelingen op het gebied van toerisme, zorg en bedrijvigheid, de gevolgen van de ontgroening en vergrijzing voor verenigingen, de geloofsgemeenschap, de school.

5. Aanpak en werkwijze accommodatieplan

"Innovatie komt vaak vanuit burgers. De overheid loopt daar achter aan en dat is prima. Burgers weten wat er nodig is in hun buurt, welke resultaten er bereikt moeten worden en vaak ook op welke manier. Reis als overheid mee met burgers en sluit aan bij de energie in de wijken, door als het nodig is te ondersteunen. Alleen dan gebeuren er geweldige dingen! Als je als overheid zelf gaat pushen om dingen in wijken voor elkaar te krijgen, zie je de energie van bewoners vaak recht evenredig afnemen".

Jim Diers, Opbouwwerker in Seattle, hoogleraar universiteit Washington en adviseur van de Britse premier David Cameron

Wat is van belang bij het tot stand komen van initiatieven in dorpen en wijken voor het behoud van voorzieningen ten behoeve van de leefbaarheid? Wat is er nodig om mensen in beweging te brengen? Wie neemt het initiatief? Hoe kom je tot een integrale afweging?

Uit de praktijkvoorbeelden uit Eext, Oostwold, Hoenderloo en Vredepeel in hoofdstuk 2 blijkt dat vrijwel alles begint met een concrete aanleiding, soms een schokeffect.

Ontevredenheid onder bewoners kan een aanleiding zijn zoals ook de dreiging van het verdwijnen van een voorziening dat kan zijn. Of het simpele feit dat mensen graag iets willen veranderen of tot stand brengen.

Ieder dorp of wijk, iedere gemeenschap is uniek. Wat we hebben geprobeerd is de algemene stappen die in de praktijk succesvol zijn gebleken nader te omschrijven. Daarmee is dit plan niet meer of anders dan een leidraad, een handreiking, en geen blauwdruk die 1 op 1 op elk willekeurig dorp of willekeurige wijk kan worden gelegd.

Een accommodatieplan richt zich op de fase die voorafgaat aan een opdracht aan een architect en/of de feitelijke uitvoering van het plan. De aanpak van deze planfase stoelt op 4 poten:

1. Inventarisatie van accommodatiebehoeften
2. Inventarisatie van huidige aanbod accommodaties
3. Verkenning en ontwerp scenario's
4. Keuze en uitwerking van één scenario.

5.1 Zelfstandig of begeleid?

Soms maakt een dorp of wijk een accommodatieplan geheel zelfstandig en maakt daarbij gebruik van de talenten en capaciteiten uit de eigen gemeenschap. Voor de technische of bouwkundige begeleiding wordt soms een extern bouwkundige aangetrokken. Voor de procesbegeleiding wordt ook gebruik gemaakt van professionele ondersteuning door welzijnsinstellingen, provinciale steunpunten voor dorps-/gemeenschapshuizen of provinciale Verenigingen van Kleine Kernen. De inzet van

Meer dan de som der delen

professionals is afhankelijk van de concrete vraag vanuit de initiatiefgroep. Veelal is slechts een klein zetje voldoende om het initiatief op gang te helpen en dan blijkt al heel snel dat er veel potentie zit in het dorp. Soms zelfs kennis en inzet die tot die tijd niet zichtbaar was. De ervaring leert dat dorps- en wijkbewoners, zowel individueel als in verenigingsverband, zeer initiatiefrijk, deskundig en tot veel in staat zijn.

5.2 Stappenplan

Laat het proces van het dorp, de buurt zijn.

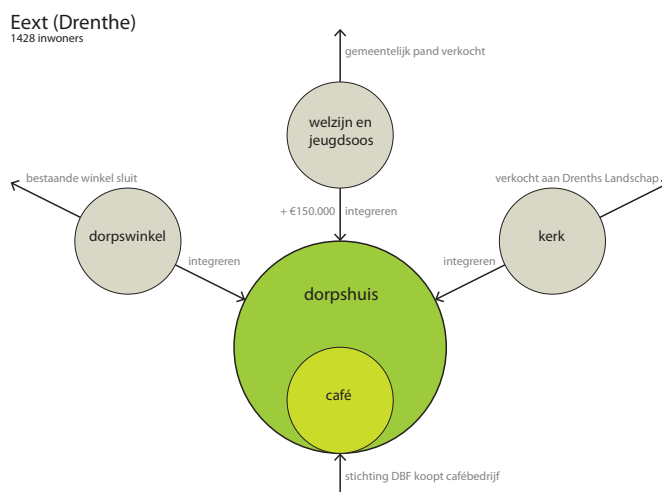
De kern van het proces is de dialoog met inwoners, verenigingen en activiteitengroepen. Een werkgroep of projectgroep die geformeerd wordt rond de samenstelling van een accommodatieplan heeft het meeste werk met de terugkoppeling naar en het betrekken houden van alle geledingen. De dialoog loopt als een rode draad door alle stappen.

Het initiatief

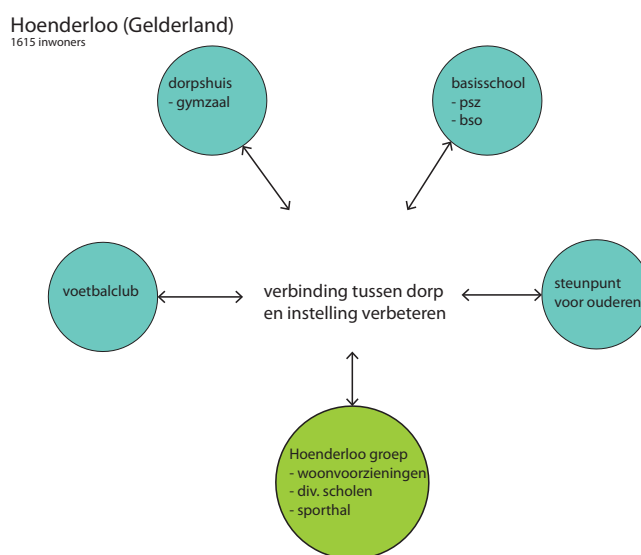
Het initiatief en de regie van een accommodatieplan ligt bij het dorp/de wijk. Zoals uit de praktijkvoorbeelden in hoofdstuk 2 blijkt wordt het initiatief in vrijwel alle gevallen genomen door het dorp. Op het moment dat er een initiatief ontstaat is een aantal zaken van belang:

- leg het initiatief voor aan de dorpsraad of dorpsoverleg en in het geval er geen dorpsraad is, zoek medestanders. Verzamel mensen om het initiatief heen.
- Leg de wens, argumentatie en doel van het initiatief vast.

Formeer vervolgens een werkgroep met betrokken mensen.

figuur 2 schematisch overzicht aanpak Eext

figuur 3 schematisch overzicht aanpak Hoenderloo

Van belang hierbij is te denken aan kwaliteiten als betrokkenheid, vasthoudendheid, doorzettingsvermogen en kennis van procedures, inhoud en/of communicatie. De werkgroep moet onafhankelijk van een vereniging, instelling of bestaande accommodatie kunnen opereren. Bij de samenstelling wordt meer nadruk gelegd op de benodigde kwaliteiten dan op representativiteit van de gebruikers van accommodaties. De opdracht voor de werkgroep blijft beperkt tot het samenstellen van een breed gedragen accommodatieplan. De realisatie van één of meer onderdelen van het accommodatieplan is niet als vanzelfsprekend ook de taak van de

werkgroep accommodatieplan. Het is uiteraard wel vaak zo dat leden van deze werkgroep aansluitend zitting nemen in een projectgroep voor bouw of verbouw van een gemeenschapsaccommodatie. Afhankelijk van de uitkomsten van het accommodatieplan en de betrokken organisaties bij die uitkomst wordt voor de uitvoering veelal een aparte projectgroep geformeerd. De taak van de werkgroep accommodatieplan houdt op te bestaan na presentatie van haar plan en het faciliteren van de follow-up.

Stel de doelstelling van de werkgroep vast (benadruk samenwerking en gemeenschappelijke

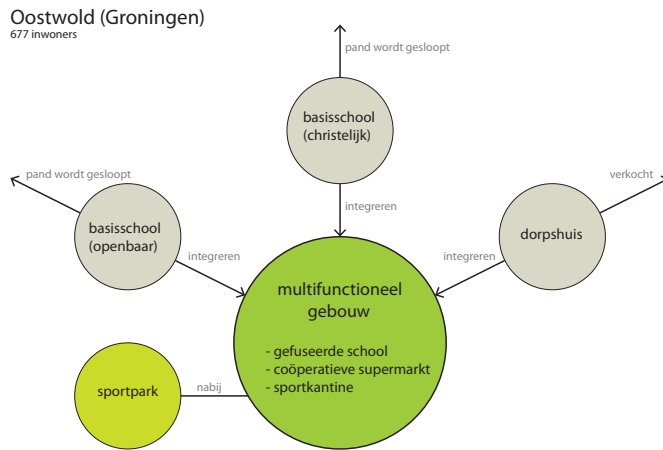
belangen) en formuleer uitgangspunten en randvoorwaarden van het accommodatieplan, zoals bijvoorbeeld:

- ligging en bereikbaarheid gemeenschapsaccommodaties
- betaalbaarheid accommodaties
- kostendekkende exploitatie: balans in kosten en opbrengsten,
- flexibel en multifunctioneel gebruik van de accommodaties

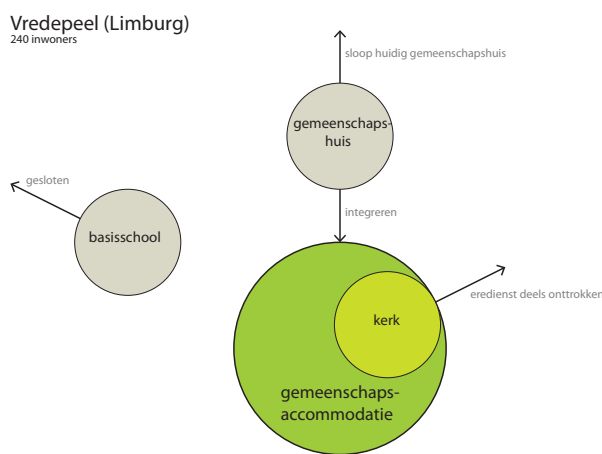
Verdeel taken, maak een begroting van de kosten van de werkgroep en ga op zoek naar financiering. Voor de duidelijkheid: het betreft hier de financiering van het traject dat leidt tot het accommodatieplan, zoals vergaderkosten, kosten van dorpsbijeenkomsten, enquête, extern adviseur e.a.. In het voorbeeld van Hoenderloo heeft de gemeente Apeldoorn deze kosten voor haar rekening genomen. In Oostwold hebben, naast de gemeente, ook de Stichting Dorps-huis en de woningcorporatie een belangrijk deel van de kosten op zich genomen. In toenemende mate beschikken bewonersorganisaties over een leefbaarheidsbudget waarmee de kosten van een accommodatieplan mede gefinancierd kunnen worden.

In dit beginstadium zijn belangrijke vragen:

- Wie zijn de participanten van een accommodatieplan en wat is ieders positie en rol in het proces?
- Op welke wijze krijgen we de accommodatiewensen in beeld?
- Hoe worden regionale of bovenwijkse accommodatiebehoeften van de bewoners gepeild?
- Hoe vindt de communicatie en interactie plaats van de werkgroep met de verenigingen en de rest van de gemeenschap?

figuur 4 schematisch overzicht aanpak Oostwold

figuur 5 schematisch overzicht aanpak Vredepeel

Inventariseren van behoefte aan voorzieningen en activiteiten

Bij de inventarisatie van behoeften is het van belang niet uitsluitend te focussen op het heden maar vooral ook de blik te richten op de toekomst.

Samen met bewoners en organisaties/verenigingen op zoek gaan naar antwoorden op vragen zoals:

- Welke activiteiten hebben we in het dorp/de wijk? Waar lopen die nu tegenaan, wat gaat goed, wat wil men behouden, wat wil men veranderen?
- Ziet men mogelijkheden tot samenwerking tussen (andere) verenigingen of activiteiten-groepen in het dorp of in de wijk?
- Welke ontwikkelingen verwacht men? Nemen de behoeften toe of juist af? Ziet men behoeften aan nieuwe activiteiten opkomen? Zo ja, welke?

- Voor welke activiteiten is men georiënteerd op aanbod buiten het dorp/de wijk? En omgekeerd: welke activiteiten of voorzieningen in de wijk of het dorp zijn interessant voor inwoners van omliggende dorpen en wijken?

- Indien men een accommodatie heeft, hoe beoordeelt men die? Wat zijn de ervaringen, wat gaat goed, wat kan beter?
- Zijn er activiteiten of ideeën in het dorp/de wijk waarvoor geen geschikte accommodatie voorhanden is?
- Zijn er specifieke aandachtspunten of wensen voor de accommodatie? Verwacht men in de toekomst behoefte aan extra ruimte of andere ruimten?

1. inleiding
2. voorbeelden
3. trends en ontwikkelingen
4. belang en visie

aanpak en werkwijze

6. informatie en ondersteuning

Bij dit proces van uitgaan van behoeften van de gemeenschap dient wel rekening gehouden te worden met het mechanisme dat mensen in behoeftenonderzoek geneigd zijn om hun wensen te toetsen aan de voor hen bekende voorzieningen. Dat effect (van cognitieve dissonantie) kan het zicht op toekomstige ontwikkelingen voor de gemeenschap belemmeren.

Inventariseren van huidige aanbod accommodaties

Alle accommodaties waar momenteel activiteiten van verenigingen en gemeenschapsvoorzieningen plaatsvinden worden meegenomen. Dit geeft dus een algeheel overzicht van de beschikbare accommodaties.

1. Welke beschikbare accommodaties zijn er in het dorp/de wijk? (breed inventariseren, dus ook: school, kerk, dorpscafé, zaalhouders, jeugd- en jongerenruimten (waaronder scouting), zorgruimten in instellingen enz).
2. Wat is de staat van onderhoud van de beschikbare accommodaties?
3. Wat zijn de ervaringen van de beheerders van die accommodaties? Wat gaat goed en wat kan beter?
4. Hoe ziet men de toekomst van de accommodatie en het gebruik daarvan?
5. Ziet men mogelijkheden tot afstemming en samenwerking met andere accommodaties?

In Eext heeft Dorpsbelangen het gesprek gevoerd met alle gedingen en op grond daarvan een inventarisatie gedaan. Oostwold heeft gekozen voor een enquête en dorpsbijeenkomsten en in Vredepeel inventariseerde een breed samengestelde werkgroep het aanbod aan accommodaties.

In Hoenderloo heeft de gemeente een professionele organisatie opdracht gegeven een quickscan uit te voeren. Nadrukkelijk is daarbij gekeken naar kansen voor slimme combinaties en het versterken van bestaande verbanden.

In deze werkwijze van accommodatieplannen wordt veel nadruk gelegd op het draagvlak onder verenigingen en bewoners. Maar in de uiteindelijke keuze van een scenario kunnen ook andere partijen naast de gemeente een belangrijke invloed uitoefenen. Zo heeft in de praktijkcasus van Vredepeel het bisdom Roermond een doorslaggevende stem in de verbouwing van de bestaande kerk tot een ruimte voor het gemeenschapshuis en voor kerkdiensten van de parochie.

In andere situaties kan de keuze van een schoolbestuur voor behoud of sluiting van een school doorslaggevend zijn voor de combinatie van accommodaties voor cultuur met onderwijs. Een woningstichting voor de combinatie met woningbouw en eerstelijns gezondheidszorg-ondernemers voor de combinaties met zorgvoorzieningen.

En de bezuinigingen bij de intramurale instellingen kunnen een streep trekken door het plan van een dorps-/gemeenschapshuis gecombineerd met een dorpswinkel als activiteitencentrum voor gehandicapten. Kortom, veel externe partijen kunnen van invloed zijn. Maar in deze tijd van de participatiesamenleving ligt het primaat voor accommodatieplannen niet meer bij de gemeente of maatschappelijke instellingen, maar bij gemeenschappen in wijken en dorpen.

Scenario's

Welke oplossingsrichtingen zijn er

om voor dorp of wijk de gewenste en benodigde accommodatie te realiseren? Uitgangspunt is primair de accommodatiebehoefte. Wanneer de gewenste oplossingsrichting helder is, wordt er gekeken naar de bestaande accommodaties: welke accommodatie(s) is / zijn geschikt?

In dit stadium is het van belang om "Out of the box" te denken. Door het vertrouwde los te laten ontstaat ruimte voor nieuwe ideeën.

Van belang is dat in het proces van vertaling van de accommodatiebehoefte naar oplossingsrichtingen een extern deskundige (bouwkundige) wordt betrokken. De mogelijke opties worden vervolgens voorgelegd aan bewoners, verenigingen en gebruikers waarna een definitief scenario zal worden vastgesteld.

In Hoenderloo had men drie scenario's ontwikkeld die in een dorpsbijeenkomst werden besproken nadat eerst bij de gemeente was gecheckt of de ontwikkelde scenario's pasten in het beleid van alle gemeentelijke afdelingen. In Eext gaf men er de voorkeur aan om alle mogelijke oplossingen direct op financiële haalbaarheid te toetsen. Wanneer bleek dat een scenario niet te exploiteren was, viel het direct af.

Ook in Oostwold en Vredepeel werden de verschillende oplossingsrichtingen doorgerekend en op haalbaarheid getoetst, waarbij niet alleen aandacht was voor de financiering van het project maar ook voor de exploitatie.

Welke volgorde men ook kiest: er komt altijd een moment waarop de gewenste oplossing op haalbaarheid (financieel, planologisch)

Accommodatie Plan voor Dorpen en Wijken

moet worden getoetst. Soms wordt er voor gekozen om pas nadat de gewenste oplossingsrichting is vastgesteld, de toetsing te laten plaatsvinden. In de voorbeelden in hoofdstuk 2 is er over het algemeen

voor gekozen om tussentijds te toetsen. In alle gevallen is het van belang dat er een gedegen plan ligt: het maakt het idee beter bespreekbaar omdat de inhoud en consequen-

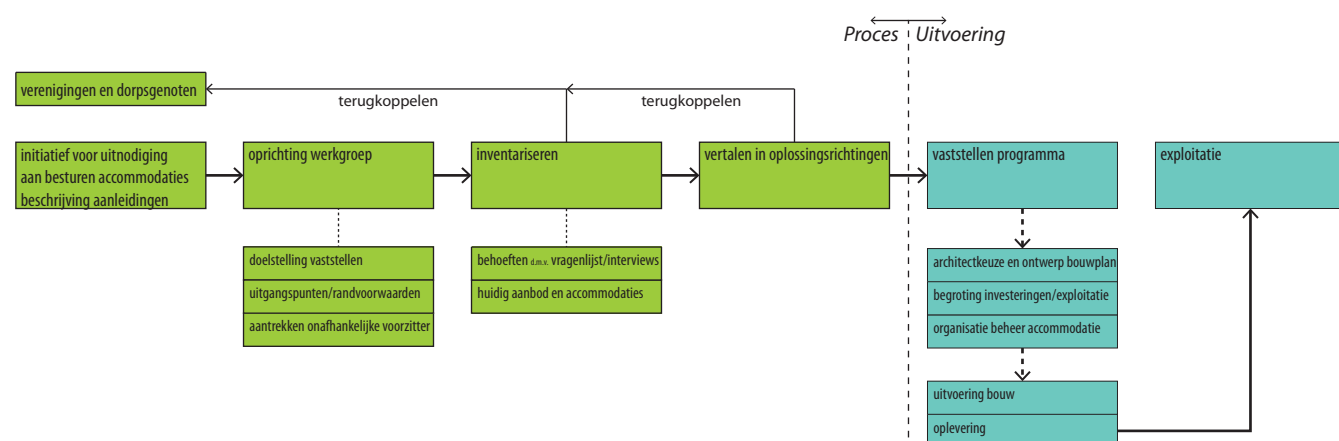
ties duidelijk worden. Een goed omschreven en onderbouwd projectplan wordt ook vaak beter ontvangen omdat het blijkt geeft van een gedegen aanpak en een breed draagvlak.

- 1. inleiding
- 2. voorbeelden
- 3. trends en ontwikkelingen
- 4. belang en visie

aanpak en werkwijze

- 6. informatie en ondersteuning

Nr.	Actie	Wie?
1	Initiatief voor uitnodiging aan besturen accommodaties + beschrijving aanleidingen	Dorpsbelangen, dorpsoverleg, dorps huis of een externe partij nodigt actoren uit en stelt agenda op, zit vergadering voor en bewaakt rode draad.
2	Terugkoppeling besturen over oprichting werkgroep accommodatieplan	Dorpsbelangen / Dorpsoverleg
3	Oprichting werkgroep, bespreking en vaststelling van doelstelling, uitgangspunten en randvoorwaarden accommodatieplan. Verdeling taken voorzitter en secretariaat. Begroting maken van kosten en vinden van dekking	Werkgroep, voorzitter + secretariaat in samenwerking met Dorpsbelangen/Dorpsoverleg en de gemeente
4	Inventariseren van behoeften accommodaties onder verenigingen d.m.v. vragenlijst + interviews Advies inwinnen bij opstellen vragenlijst en bij verwerking /analyse inventarisatie en inschatting toekomstige behoeften relaties met andere terreinen dan cultuur b.v.: zorg en onderwijs.	Werkgroep, voorzitter en secretaris
5	Inventariseren van huidige aanbod + accommodaties	Werkgroep, verenigingen en instellingen
6	Terugkoppeling naar achterbannen verenigingen en alle dorpsgenoten over initiatief en stavaza. Dit is een delicate fase in het proces, dan kunnen deelbelangen in gedrang komen. Soms kan de werkgroep hiervoor externe procesbegeleiders aantrekken bij welzijnswerk (Opbouwwerk), provinciale Vereniging Kleine Kernen of Provinciale steunpunten dorps huizen. Deze procesbegeleiders hebben in deze fase vooral aandacht voor kikkers die uit de kruiwagen dreigen te springen. B.v. door de gevoeligheden in kaart te brengen en te zorgen voor bilateraal (voor) overleg of door het benadrukken van ruimte voor overleg, aanpassing oplossingsrichtingen.	Werkgroep + eventueel procesbegeleiders
7	Vertaling van accommodatiebehoeften in oplossingsrichtingen of scenario's; een massastudie die globaal verschillende opties in beeld brengt. Aantrekken van extern deskundige. In tegenstelling tot de procesbegeleider gaat het hier om een bouwkundige.	werkgroep
8	Terugkoppeling van scenario's naar verenigingen + overige dorpsgenoten.	Werkgroep + extern deskundige
9	Vaststelling programma van uitgangspunten en meest wenselijke oplossingsrichting.	Advies in behouden van gezamenlijkheid en informeren van externe partijen zoals gemeente/ maatschappelijke instellingen.

figuur 6 schematische weergave stappenplan

6.3 Succesfactoren

Het succes van een accommodatieplan wordt in de allereerste plaats bepaald door de betrokkenheid van de bewoners.

Op grond van de door hen opgedane ervaringen hebben de dorpen Eext, Hoenderloo, Oostwold en Vredepeel aangegeven welke factoren hebben bijgedragen aan een succesvol traject:

- Een initiatiefgroep waarin mensen zitten die verstand hebben van ondernemen en die financieel goed zijn onderlegd.
- Het hebben van ideeën is één, het toetsen op financiële haalbaarheid is nog belangrijker.
- Haalbaarheid checken door de verschillende afdelingen van de gemeente mee te laten kijken naar de scenario's.
- Bedenk slimme oplossingen voor de toekomst.
- Wat werkte is dat we weinig tijdsdruk hadden en dat de dorpsraad zelf verantwoordelijkheid wilde nemen voor het plan.
- Certificaten verkopen, successen samen vieren creëert betrokkenheid van de gemeenschap.
- Hoge ambitieniveau van de initiatoren/coördinatoren en hun vermogen om heldere voorstellen te ontwikkelen.
- Veel en samenhangende functies in het gebouw een plaats geven. Dit door elders inspiratie op te doen en steeds te zoeken naar nieuwe mogelijkheden en partners.
- Het dorp werd gezien als volwaardige en effectieve partner van de gemeente in de planontwikkeling, de realisatiefase en de exploitatiefase.
- Een heldere visie, een sterk verhaal, creatieve oplossingen/voorstellen.
- Blijf steeds bewoners op de hoogte houden, bijvoorbeeld door

middel van informatieavonden, nieuws in dorpsblad en op website, flyers enz.

6.4 Tips en valkuilen

Tips:

- Zorg voor een goed en evenwichtig bestuur/projectgroep met deskundige mensen op verschillende terreinen.
- Realiseer je dat het veel tijd kost en doe dat ook (zeker 8 uur per week per persoon).
- Er lopen vaak verschillende lijnen door een dorp. Hier moet je wel aandacht voor hebben. Niet alleen luisteren naar wat er gezegd wordt, maar ook door wie. Heb hier aandacht voor zonder dat het verlamd werkt op het proces.
- Kijk niet alleen naar de financiering van het project maar ook naar de exploitatie.
- Werk vanuit een goed doordacht exploitatiemodel.
- Leg afspraken met de gemeente en andere partijen tijdig duidelijk vast.
- Benut je netwerken en vergeet de gemeenteraad niet.
- Win informatie en deskundig advies in waar je maar kunt.
- Laat je door tegenslag niet uit het veld slaan.
- Zorg dat je altijd een plan B achter de hand hebt.
- Betrek veel mensen via werkgroepen e.d. maar zorg wel dat je dit goed coördineert en hierbij de regie op de inhoud en het proces houdt.
- Regelmatig verifiëren of je ideeën wel voldoende draagvlak hebben.
- Geloof in je plan en straal dat ook uit.
- Reken verschillende scenario's door op basis van: "beoogd", "realistisch" en "pessimistisch".
- Kijk elders naar plannen die al gelukt zijn voor inspiratie.

afbeelding 20 Wieksjlaag, Beringe

Valkuilen:

- Een eenzijdige samenstelling van bestuur/projectgroep. Mannen van middelbare leeftijd zijn meestal oververtegenwoordigd. Aandacht voor diversiteit is daarom erg belangrijk.
- Denken dat je wel weet wat de verenigingen en de dorpsbewoners willen.
- Denken dat iets toch niet lukt omdat het elders niet gelukt is.
- Te optimistische verwachtingen en ramingen van te verkrijgen financiering en exploitatie.

6.5 Tot slot

Voorzieningen hebben niet alleen een praktische maar ook een sociale en emotionele betekenis voor een gemeenschap. Het hebben van veel fysieke voorzieningen is niet essentieel voor de leefbaarheid van een dorp of wijk maar een centrale ontmoetingsplek is wel van belang. Niet alleen voor ontmoeten, voor de gezelligheid en het uitwisselen van verhalen maar ook voor het ontstaan van initiatieven. Waar mensen samenkomen, ontstaan verbindingen en ideeën, ontstaat gemeenschap, community. En in deze veranderende tijden zullen we meer moeten gaan investeren in die gemeenschap want we zullen steeds vaker een beroep gaan doen op elkaar.

6. Informatie en ondersteuning

Heeft u vragen over dit accommodatieplan of wilt u ondersteuning bij het ontwikkelen van het plan in uw eigen dorp of wijk? Neem dan contact op met het provinciale steunpunt voor dorps huizen in uw provincie via één van de websites op deze pagina.

Heeft u ervaring met het maken van een accommodatieplan en wilt u die ervaring delen?

Wanneer u het plan stuurt naar vraagbaak@dorpshuizen.nl wordt het document in de Vraagbaak van www.dorpshuizen.nl gezet. U kunt op de logo's klikken om op de website te komen.

Logo's en websites

www.groningerdorpen.nl

www.doarpswurk.nl

www.bokd.nl/dorpshuizen.aspx

www.ovkk.nl

www.federatie-dorpshuizen-gelderland.nl

www.pdnh.nl

www.theft.nl

www.spirato.nl

Gebruikte foto's en afbeeldingen komen uit eigen archief van Spirato en Vereniging Kleine Kernen Limburg.

Bronnen

Dorpsplannen in Limburg, mei 2005
Vereniging Kleine Kernen Limburg

Burgers maken hun buurt, jan. 2013
Platform 31

Dorpshuizenbeleid op maat, juni 2013
Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen

Krimp in beeld, 2012
Movisie

Zelfsturing en Dorps huizen, 2012
Sjaak Sluiter

Sterke verhalen, juni 2011
Movisie

Het kerkgebouw: waardig in het dorp, jan. 2014
Chris Frencken

Strategisch ambitedocument burgerparticipatie 2012-2015
Gemeente Peel en Maas, Limburg

Zelfsturingsproject "Vredepeel Nieuwe Balans"
Werkgroep Vredepeel Nieuwe Balans, 2014

Colofon

Tekst:
Marianne Welten, Sjaak Sluiter
juli 2014

Met bijdragen van:
Paul van Schie, BOKD, Drenthe
Gerrit Kapteijns, Spectrum, partner met elan, Gelderland
Frans Traa, Stichting Dorps huis Oostwold, Groningen

Vormgeving:
Wessel van Wijlick

Deze uitgave is mede tot stand gekomen met steun van het:

1. inleiding
2. voorbeelden
3. trends en ontwikkelingen
4. belang en visie
5. aanpak en werkwijze

informatie en ondersteuning